

نگاهی به تاریخ 88 ساله سربازی در ایران

سال‌ها پیش وقتی ناپلئون بناپارت فرانسوی خدمت سربازی را بنیانگذاری کرد، شاید حتی فکرش را هم نمی‌کرد که حالا با گذشت چند قرن از آن روزها قانون خدمت سربازی در بیش از 90 کشور جهان همچنان در حال اجرا باشد.

نگاهی به تاریخ 88 ساله سربازی در ایران

زمانی برای مرد شدن

جام جم آنلاین: سال‌ها پیش وقتی ناپلئون بناپارت فرانسوی خدمت سربازی را بنیانگذاری کرد، شاید حتی فکرش را هم نمی‌کرد که حالا با گذشت چند قرن از آن روزها قانون خدمت سربازی در بیش از 90 کشور جهان همچنان در حال اجرا باشد.

بسیاری از آموزش‌های نظامی خدمت سربازی از جنگ سرنیزه گرفته تا قدمرو، به جامانده از تعالیم دوره ناپلئون است.

هرچند فرانسه به‌عنوان پایه‌گذار قانون سربازگیری سال 2001 خدمت سربازی را به‌طور کامل لغو کرد و بسیاری از کشورهای جهان نیز بتدریج تغییراتی در نحوه و مدت زمان خدمت سربازی اعمال کردند، اما با وجود این هم اکنون قانون خدمت سربازی در بیش از 90 کشور دنیا با تفاوت‌هایی از یکدیگر در حال اجراست.

سربازی در ایران قدمتی هشتاد و هشت ساله دارد. قانون خدمت اجباری سربازی را رضاشاه به ایران آورد. او که می‌خواست ارتش‌های قبیله‌ای و عشیره‌ای را حذف کند در اقدامی تقلیدی از کشورهای اروپایی، قانون نظام وظیفه عمومی (سربازی) را با وجود مخالفت‌هایی که از سوی ملاکان بزرگ آن زمان وجود داشت، سال 1303 در مجلس به تصویب رساند.

به این ترتیب اعزام به خدمت فرزندان ذکور بالای 21 سال خانواده، بر اساس قانون نظام وظیفه عمومی مصوب مجلس از شانزدهم خرداد 1304 در ایران اجباری شد.

اداره سربازگیری سابق از بیست و هشتم بهمن همان سال به «دایره نظام اجباری» تبدیل شد. دایره نظام اجباری نیز سال 1305 به اداره نظام اجباری تغییر نام داد؛ اما این اداره نیز به تبعیت از اوضاع کشور در آن زمان ثبات چندانی نداشت و در پانزدهم خرداد 1307 به اداره نظام وظیفه عمومی تغییر نام داد.

قانون نظام وظیفه عمومی سال 1317 جایگزین قانون مصوب سال 1304 شد که البته پس از آن نیز تغییراتی در سازمان اداره و افزایش نواحی و حوزه‌های آن روی داد، به طوری که سال 1313 تعداد حوزه‌های سربازگیری به 17 منطقه افزایش یافت.

هرچند قانون نظام وظیفه عمومی از زمان تصویب تاکنون فراز و نشیب‌های گوناگونی را پشت سر گذاشته است، اما به گواه تاریخ مردان زیادی طی این 88 سال با پوشیدن لباس مقدس سربازی، جان خود را برای دفاع از این مرز و بوم و آرمان‌های کشورمان تقدیم کرده‌اند.

خدمت سربازی در ایران در عمر هشتاد و هشت ساله خود نام‌های مختلفی مانند محافظ، گارد جاویدان، یاران فناپذیر، قزلباش، قوای محلی، تفنگچی‌لر، قوللر، نسقچی‌لر، سپاهیان ایلات و قوای ولایتی به خود گرفته است، اما نکته مهم در این میان ضرورت خدمت سربازی و به اصطلاح سربازگیری بوده که همواره بر آن تأکید می‌شده است.

سال 1335 امور سربازگیری از ارتش منفک و به وزارت کشور واگذار شد؛ اما اجرای این قانون به دلیل آمادگی نداشتن وزارت کشور تا مهر 1341 به تعویق افتاد و سرانجام از بیست و نهم اسفند 1343 امور نظام وظیفه به ژاندارمری کل کشور محول شد.

در سپتامبر 1344 نیز لایحه قانونی انتقال افسران و درجه‌داران و اموال نظام وظیفه به ژاندارمری کشور به تصویب مجلس رسید که از این تاریخ به بعد اداره کل مرکزی به نام اداره وظیفه عمومی خوانده شد.

این قانون تا پیروزی انقلاب اسلامی تغییر چندانی نکرد؛ اما پس از آن مطابق با تغییرات سازمانی و تشکیلاتی و متناسب با اوضاع جامعه آن زمان تغییراتی نیز در قوانین و مقررات سربازی به وجود آمد که با برخورداری از تجربیات گذشته و ملاحظه شرایط به سر بردن کشور در ایام جنگ تحمیلی با عراق، قانون خدمت سربازی مشتمل بر 67 ماده و 57 تبصره در جلسه بیست و نهم مهر 1363 در مجلس شورای اسلامی تصویب و در هشتم آبان همان سال به تأیید شورای نگهبان رسید.

اما سرانجام پس از حدود 27 سال اصلاح موادی از قانون خدمت وظیفه عمومی با هدف توانمندسازی، رشد و تعالی، بالندگی و ارتقای منزلت اجتماعی، خوشایندسازی و بهبود شرایط خدمت سربازان در بیست و دوم آبان 90 به تصویب مجلس هشتم رسید و پس از تأیید شورای نگهبان حدود 20 روز بعد از سوی رئیس‌جمهور ابلاغ شد.

هم اکنون خدمت وظیفه عمومی در ایران ۳۰ سال است که به چهار دوره تقسیم می‌شود: خدمت دوره ضرورت (۲ سال)، دوره احتیاط (۸ سال)، دوره ذخیره اول (۱۰ سال) و دوره ذخیره دوم (۱۰ سال)؛ اما در زمان صلح فقط هر فرد ذکور ایرانی باید دوره دو ساله ضرورت را که به تشخیص شورای عالی دفاع در صورت وجود مشمول مازاد می‌توان مدت آن را تا 18 ماه کاهش داد، بگذراند.

به این ترتیب هم‌اکنون طول خدمت وظیفه در ایران ۲۱ ماه است؛ اما خدمت در مناطق محروم ۲۰ ماه و در مناطق مرزی ۱۹ ماه است.

بر اساس اعلام ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در اردیبهشت ۱۳۸۸ از طول خدمت افرادی که دارای مدرک کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری و دکتری تخصصی هستند به ترتیب یک، دو، سه و چهار ماه کسر می‌شود.

سال ۹۰ نیز کسری‌های مربوط به مقطع تحصیلی و جبهه رفتن پدر حذف شد و خدمت وظیفه از ۱۸ ماه به ۲۱ ماه افزایش یافت.

قانون به حکومت اجازه می‌دهد طبقاتی از کارکنان وظیفه‌ای که خدمت دوره ضرورت را به پایان برده‌اند برای تجدید یا تکمیل آموزش نظامی فراخوان بدهد.

قانونی با 12 بار تغییر

قانون نظام وظیفه عمومی کشورمان در عمر هشتاد و هشت ساله خود در دوره‌های مختلف بنا به مقتضیات زمانی جامعه 12 بار دستخوش تغییرات اساسی و حذف و اضافاتی شده است.

این قانون در سال‌های 1304، 1310، 1317، 1322، 1324، 1334، 1342، 1343 و 1347 بنا به ضرورت تغییراتی کرد و سرانجام سال 1350 قانون خدمت وظیفه عمومی که نسبت به ادوار گذشته، قانون جامع‌تری بود به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

برخی تغییرات مهم در قانون جدید

قانون خدمت وظیفه عمومی که هم‌اکنون در حال اجراست 92 ماده دارد که 26 ماده آن مربوط به قانون سال 63 است و تغییراتی پیدا نکرده، اما 36 ماده اصلاحی و 30 ماده الحاقی دارد که با این وضعیت قانون خدمت وظیفه عمومی با تغییرات حدود 70 درصدی نسبت به سال 1363 مواجه شده است.

از آنجا که اشاره به تمام تغییرات و اصلاحات با ذکر جزئیات در این گزارش نمی‌گنجد، تلاش می‌کنیم به نمونه‌هایی از مهم‌ترین موارد در قانون خدمت نظام وظیفه عمومی مصوب سال 1390 را به اختصار بپردازیم.

مدت سربازی همچنان 24 ماه

مدت خدمت دوره ضرورت در قانون جدید مانند قانون سابق 24 ماه تعیین شده است و در صورتی که مشمولان مازاد یا کمتر از تعداد مورد نیاز باشند، ستاد کل نیروهای مسلح با کسب اجازه از فرماندهی معظم کل قوا این مدت را به کمتر یا بیشتر تغییر می‌دهد.

تغییراتی در شرایط معافیت

در قانون جدید خدمت نظام وظیفه عمومی بیشتر تغییرات در بخش معافیت کفالت رخ داده است، به‌عنوان مثال در معافیت کفالت پدر، نیازمندی پدر به مراقبت به دلیل بیماری یا نقص عضو یا کهولت سن در قانون تصریح شده است، در حالی که این شرط در قانون

سابق نبود، بلکه در آیین‌نامه اجرایی ذکر شده بود.

در معافیت کفالت جد و جده، وجود فرزند پدر بزرگ و مادر بزرگ اعم از دختر و پسر مانع معافیت است، در حالی که در مقررات سابق فقط وجود فرزند پسر مانع بود.

معافیت‌های جدید

در قانون جدید سه مورد دیگر شامل معافیت مشمولی که همسرش فوت کرده و از او دارای فرزند صغیر بوده تا زمانی که ازدواج مجدد نکرده است، معافیت مشمولی که همسرش بعد از ازدواج معلول شده و نیازمند مراقبت باشد و معافیت یکی از فرزندان یا یکی از برادران سربازی که هنگام خدمت سربازی فوت کرده باشد، اضافه شده است. همچنین دامنه معافیت مددجویان و معافیت فرزندان ایثارگران نیز با رعایت شروطی از نظر کمی افزایش پیدا کرده است.

تسهیلات ویژه برای سربازان

افزایش حقوق و مزایا، حق عائله‌مندی برای سربازان متأهل، افزایش امکانات زیست، خوراک، پوشاک و بهداشت و درمان، پیش‌بینی فوق‌العاده مناطق عملیاتی و مناطق محروم و بد آب و هوا، پرداخت مستمری به خانواده تحت تکفل سربازان، پوشش بیمه درمانی و بیمه عمر و حوادث از جمله مواردی است که در قانون جدید خدمت سربازی بر آن تأکید شده است.

مسئولان کشوری و بخصوص مسئولان سازمان نظام وظیفه عمومی می‌گویند هدفشان از آخرین اصلاحات و بازنگری‌ها در قانون خدمت نظام وظیفه خوشایندسازی خدمت سربازی در ابعاد مختلف است. این که شرایطی فراهم شود تا همه جوانان با اشتیاق و علاقه‌مندی به خدمت مقدس سربازی بروند و جامعه نیز نگاه و رویکرد مثبت‌تری نسبت به خدمت سربازی داشته‌باشد.

پوران محمدی / گروه جامعه